

Gazak sährasynyň aýdymçysy

Category: Edebi makalalar, Goşgular, Hekaýalar, Kitapcy, Poemalar, Powestler, Romanlar, Ýatlamalar

написано kitapcy | 22 января, 2025

Gazak sährasynyň aýdymçysy GAZAK SÄHRASYNYŇ AÝDYMÇYSY

Gazak sowet edebiýatynyň başyny başlaýjylaryň biri bolan Säbit Mukanow çeper edebiýatyň ähli žanrlary boýunça diýen ýaly görnükli eserler döredip, okyjylaryň, edebi jemgyýetçiligiň uly söýgüsini gazandy. S.Mukanow özünden öňräk edebiýata gelen ýazyjy hem rewolýusioner S.Seýfulliniň mekdebine goşulyp, öz egindeşleri Muhtar Auezowdyr Gabit Musrepow ýaly ussatlar bilen bereketli gazak sährasynyň waspyny alyslara ýetirdi.

Geljekki meşhur ýazyjy S.Mukanow ýaşlykda uly horluklary başdan geçirýär. Ol ýedi ýaşynda ata-eneden ýetim galýar. Barlylaryň gapysynda hyzmat edýär. Nähili zehinli hem ukyply bolsa-da, oňa diňe 17-18 ýaşlarynda çala sowat öwrenmek mümkin bolýar. Kitaba, bilim almaga taýsyz yhlasy bolan Säbit Mukanow diňe Oktýabr rewolýusiýasyndan soň şol arzuwyna ýetýär. Ol yzygider bilimini artdyryp ugraýar.

S.Mukanow 1920-njo ýylda Kommunistik partiýanyň hatatyna kabul edilýär. Şondan soň ol sowet, partiýa işine özüniň bar ukybyny, güýjüni bagyş edýär. Täze durmuş ugrundaky işlere, göreşlere işeňňir gatnaşýar. Bilimini hem dowam etdirip, Orenburg rabfagynda okaýar. Respublikanyň gazet-žurnallarynyň birnäçesinde işläp, olaru redaktirleýär.

Säbit Mukanow yhlas bilen düýpli bilim almak niýeti bilen 1930-njy ýylda Moskwanyň Gyzyll professura institutynyň edebiýat bölümine okuwa girýär. Ony tamamlandan soň döredijilik işine ymykly girişýär. Ol şol döwürlerde geçmişiň gara günlerini näletleýän täze sosialistik eýýamyň

artykmaçlyklaryny taryplaýan goşgularyň onlarçasyny döredýär. Bu goşgular gazak sowet poeziýasynyň täze mazmunly realistik eserleri boldy. Onuň köptaraply hem baý döredijilik ýoly ownuk goşgulardan giň planly poemalara, hekaýadyr powestlerden uly durmuş hakykatyny açyp görkezýän romanlara, epopeýalara ösüp ýetdi.

Halk folkloryny, aýdymlaryny we erteki-rowaýatlaryny gowy bilýän, realistik edebiýaty düýpli öwrenen ajaýyp ýazyjynyň edebiýat ylmyny ösdürmekdäki hyzmatlary hem az däldir. Ol ilkinji irili-ownukly makalalardan başlap, düýpli derňewe eýe bolan ençeme ylmy işler, monografiýalar, edebiýat taryhynyň meseleleri bilen gazak sowet ylmyna uly goşant goşdy.

Zehinli şahyr otuzynjy ýyllaryň aýaklaryndan başlap iri sýužetli eserler döretmäge başlaýar. Onuň 1920-nji ýylda halk döredijiliginiň materiallary esasynda ýazan "Slu saç" ("Owadan saç") epik poemasy öz döwründe uly meşhurlygy gazanýar. Bu eser halk döredijiligini ýazuw edebiýata ýakynlaşdyrmagyň ilkinji nusgalaryndan boldy. Bu eserde baý gyzy öz atasynyň batragy bilen söýşüp, onuň bilen gaçyp gidýär. Baý bilen hyzmatçynyň arasynda ýüze çykan güýçli garşylyk eseriň esasynda ýatýan konfliktdir. Geçmişň bagtsyz söýgüsi hakda söz açýan bu poemadan soň S.Mukanow ençeme iri eserler döretdi. Onuň "Azaşanlar", "Syrderýa", "Botagöz" ýaly romanlary ýazyjynyň adyna uly şöhrat getirdi.

S.Mukanowyň döredijilik ýoly gazak sowet edebiýatynyň ösüş ýoly bilen ädimme-ädim baglanyşyklydyr. Baryp 1920-nji ýylda ýazan "Azaşanlar" romany gazak sähralarynda gurulýan kollektiw hojalyklaryň artykmaçlyklaryny görkezmäge bagyşlandy. Onuň ençeme eserlerinde duş gelýän gahrymany garyp ýigit Şokpyt täze hojalyga başarnykly ýolbaşçylyk edýär. Döwrüň hem eseriň täze gahrymany kemala gelýär.

Säbit Mukanow öz halkynyň durmuşyny, taryhyny iňňän ökde bilýän ýazyjy hökmünde "Pälwan Çolak" romany bilen orta çykýar. Ýazyjy bu eserini öz wagtynda uly şöhrat gazanan döwrüniň taýsyz pälwany, halk akyny hem kompozitory bolan Pälwan Çolaga bagyşlapdyr. Ýazyjy bu eserinde gahrymanlarynyň gündelik durmuşyny realistik usulda suratlandyryp, pälwan hem göreşiji bolan Pälwan Çolagy ertekiçilik-romantiklik usulynda häsiýetlendirmek bilen özboluşly çeperçilik täsirini döredýär. Ussat ýazyjynyň "Durmuş mekdebi" atly iki tomdan ybarat bolan romany belli täjik ýazyjysy Sadreddin Aýniniň "Ýatlamalar"

kitabyny ýadyňa salýar. Tutuş gazak edebiýatynyň üstünligi bolan bu romanda S.Mukanow öz çagalyk hem ýetginjeklik ýyllary barada tolgundyryjy gürrüň berýär. Munda kiçijik batrak oglanyň geçmişdäki agyr hem jepaly çagalygy barada söhbet açyp, ýazyjy ýüzlerçe özi ýaly täleýi ters bolan, dişi ýylgyrmadyk gazak çagalary hakda ynandyryjy gürrüň berýär. Bu eserde baý-feodallaryň rehimsiz dünýäsi bilen zähmetkeş halkyň sahawada ýugrulan giň dünýäsi çaknyşýar. Awtor zähmetkeş halkyň ýeňilmez erk-ygtyýaryny uly höwes bilen beýan edýär. Ol çagalara mähriban bolan öz aýal doganynyň, daýysynyň, kakasy Mukanyň, awçy Orazyň we beýleki päk göwünli gahrymanlaryň üsti bilen ýönekeý zähmet adamlarynyň içki dünýäsine aralaşýar.

Säbitiň şäherde geçen, Sowet häkimiýeti ugrundaky göreşlere gatnaşan, buržuaz milletçileri bilen berk çaknyşan ýaşlyk obrazy bolsa halk içinden döräp, täze durmuşy öz eli bilen gurýan hem ony goraýan söweşjeň rewolýusion häsiýetli adamynyň kemala gelýändigini görkezýär.

Säbit Mukanowyň "Syrderýa" romany gazak kolhozçylarynyň hem intelligensiýasynyň şu günki durmuşyndan düýpli gürrüň berýän eserdir. Baş gahrymanlary ýaşuly kolhozçy Syrbaý hem rus inženeri Polewoý bolan bu romanyň esasynda ýatýan waka gurak raýonlary suwarymlylyga öwürmekdir. Eserde asyr boýy Gazagystanda ýaşap, gazak dilinde öz ene dili ýaly gürleýän, şol halkyň döp-dessuryny ýakyndan öwrenen Polewoý bilen kolhoz işiniň ussady Syrbaýyň aralaryndaky doganlyga öwrülen dostluk, mähribanlyk barada tolgundyryjy gürrüň berilýär.

Her bir ýazyjynyň döredijiliginde belli orun eýeleýän, ady bilen hemişe baglanyşykly bolan bir ýa iki eseri bolýar. Bu ykrar edilen hakykat Säbit Mukanowa-da dolulygy bilen degişlidir. Gürrüň ýazyjynyň "Botagöz" romany barada barýar. Ussat ýazyjynyň uly tejribesi bilen ýazylan bu roman janly, realistik obrazlaryň uly toparyny orta çykaryp, has ýokary belentlige galdy.

Roman esasy wakalarynyň geçýän wagty bolan, rewolýusiýanyň ön ýanlarynda hem graždanlyk urşy mahalynda gazak işçiler synpynyň kemala gelşini, gazak proletariatyň arasynda rewolýusion hereketiň döreýşini görkezýär.

Eseriň baş gahrymany bolan gyz Botagöz bilen mekdep mugallymy Askeriň aralaryndaky gyzgyn söýgi romanyň içinden geçýär. Ýöne bularyň päk söýgüsine baýlar garşylyk döredýärler. Baý maşgalasy Botagözi özüne alyp, onuň üsti bilen sähra

baýlarynyň bet pyglyny durmuşa geçirjek bolýarlar. Eserdäki berk konflikt oba baýlary bilen garyplaryň hem işçileriň arasynda döreýär.

Romanyň dowamynda Asker köp garşylyklaryň hem säwlikleriň üstünden geçip, rewolýusion hereketiň durnukly baştutany derejesine çenli ösüp ýetýär. Botagöz bolsa sowet gurluşynyň berkarar bolmagy, täzäniň ýeňşi ugrundaky göreşlere gatnaşan ilkinji gazak aýallarynyň biri bolýar. "Botagöz" romany Säbit Mukanowyň iň düýpli eseri bolşy ýaly, ol tutuş gazak sowet edebiýatynyň hem üstünligidir. Bu roman durmuş hakykatynyň giňişleýin beýan edişi, kompozision gurluşynyň köp ugurlylygy bilen awtoryň beýleki eserlerinden has tapawutlanýar.

S.Mukanowyň "Botagöz" romany" B.Kerbabaýewiň "Aýgytly ädim", Aýbegiň "Mukaddes gan", A.Tokambaýewiň "Ganly ýyllar" romanlary ýaly, zähmetkeş halkyň öz azatlygy hem bagty ugrundaky göreşlere aktiw gatnaşýşyny, onuň ýeňşini, gazak hem beýleki doganlyk halklaryň arasyndaky bozulmaz agzybirliги аýdyňlygy bilen görkezişi uly şöhrata eýe boldy.

Şu günler ýurdumyzyň edebi jemgyýetçiligi tarapyndan 80 ýyllyk ýubileýi geçirilýän görnükli söz ussady Säbit Mukanow hasylly döredijilik ýoluny geçdi. Ol ýokarda ýatlanan eserlerinden başga-da onlarça hekaýalardyr oçerkleriň, pyessalaryň, opera librettolaryň awtorydyr. Gazagystan Ylymlar akademiýasynyň akademigi bolan S.Mukanow uly jemgyýetçilik işlerini hem alyp bardy. Ol köp ýyllar Gazagystanyň ýazyjylar guramasyna ýolbaşçylyk etdi. Onuň edebi döredijilik hyzmatlary uly hökümet sylaglaryna mynasyp boldy.

Baý döredijiligi bilen okyjylaryň hem edebi jemgyýetçiligiň uly hormatyna mynasyp bolan zehinli şahyr, ýazyjy, dramaturg, alym Säbit Mukanowyň ýubileýi diň bir gazak edebiýatçylarynyň baýramçylygy bolman, eýsem бүтін sowet edebiýatynyň, şо sanda türkmen edebiýatçylarynyň hem uly baýramydyr.

1984.

Begmyrat USSAÝEW.

#edebidurmusymyz Edebi makalalar